

daad en gedachte

**ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD**

30-ste JAARGANG, NUMMER 12, DECEMBER 1994

ISSN 1381-5199

DAAD EN GEDACHT E

Bij elke bijzondere handeling gaat het denken aan het doen vooraf. Bij het handelen van klassen of massa's blijkt de betekenis van het handelen pas achteraf. Hier gaat de daad vooraf aan het begrip.

Theo Maassen

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

GEEN VASTE ABONNEMENTSPRIJS

DE UITGAVE ZAL WORDEN BEKOSTIGD UIT
VRIJWILLIGE BIJDAGEN

Redaktie en administratie:
Schouw 48-11
8232 BD Lelystad
Postgiro 30 76 95

WAT MOET MEN ZICH VOORSTELLEN BIJ EEN STRIJDBARE VAKBEWEGING?

HET zes maal per jaar verschijnende blad *Solidariteit* noemt zich een "blad voor een strijdbare vakbeweging". Wat moet men zich bij die woorden voorstellen? Onwillekeurig herinneren ze aan de ter ziele gegane 'Maatschappij Kritische Vakbeweging' die ooit tevergeefs voor 'baas in eigen bond' streed. Maar zo er al enige overeenkomst is, dan toch in geen geval een volledige.

Solidariteit staat "een democratische en strijdbare vakbeweging" voor "die breekt met het meedenk- en samenwerkingsbeleid ten opzichte van ondernemers en overheid... *Solidariteit* streeft naar versterking van de vakbeweging en wil een platform zijn om de verspreid optredende kritiek op en de ontevredenheid met het vakbondsbeleid te bundelen..." Dat lijkt in veel opzichten op dat wat de Maatschappij Kritische Vakbeweging voor ogen zweefde, maar er zijn duidelijke verschillen.

Leuzen als 'baas in eigen bond' en 'naar werkelijke zeggenschap' worden - voor zover wij weten althans - door *Solidariteit* niet aangeheven. Dat de vakbeweging, zoals de Maatschappij Kritische Vakbeweging meer dan twintig jaar geleden stelde, "minder strijdorganisatie en meer vakbeweging van het overleg is"¹ is een zienswijze die door *Solidariteit* wordt gedeeld. Op de vraag hoe daarin verandering kan en dient te worden gebracht worden, menen wij, niet eensluidende antwoorden gegeven. Als de voornaamste overeenkomst van *Solidariteit* met de Maatschappij Kritische Vakbeweging zien wij vooralsnog dit, dat beide, vroeg of laat, een zelfde lot, dat wil zeggen dezelfde min of meer roemloze ondergang beschoren is. De oorzaak daarvan is gelegen in het door beide miskende wezen van de vakbeweging.

De vakbeweging is, vanaf het moment dat zij in het oudste kapitalistische land op het toneel verscheen, altijd een onmisbaar instituut van de kapitalistische maatschappij geweest. In die samenleving, waar de arbeidskracht een *waar* is, was het haar functie die waar te verkopen door te loven en te bieden op de arbeidsmarkt, dat wil zeggen: door te onderhandelen met het ondernemersdom dat als koper optrad. Aan de onderhandelingsstafel waar zij verscheen vervulde zij de rol van bemiddelaar tussen arbeiders en kapitalisten bij het vaststellen van de prijs van de arbeidskracht op een gegeven moment.

1) Aldus de brochure *Baas in eigen bond*, verschenen in oktober 1970, aldaar blz. 11.

Geen enkele dag zou de vakbeweging die rol van bemiddelaar hebben kunnen spelen indien zij daarbij niet tegelijkertijd bepaalde belangen van de arbeiders behartigd had, indien zij niet tevens voor verbeteringen van hun positie was opgekomen. Het betrof daarbij verbeteringen waardoor in beginsel de ongestoorde voortgang der produktie niet werd aangetast, verbeteringen die zowel heel duidelijk in het voordeel van haar achterban werkten als in het voordeel der ondernemers in zover zij tot een verbetering van de produktiviteit leidden.

Geen enkele dag zou in het algemeen en op den duur de vakbeweging door kapitalisten als bemiddelaar aan de onderhandelingstafel zijn geaccepteerd indien zij niet de bekwaamheid had getoond de arbeiders telkens weer in het gareel te houden, de tegenstelling tussen hen en de ondernemers te overbruggen, hun wederzijdse positie in het produktieproces te stabiliseren, het steeds sluimerende klassekonflikt zoveel als mogelijk te vermijden, de sociale vrede zo lang als het maar kon te garanderen.

"De vakbonden", zo wist in de vorige eeuw de, een bepaald soort van 'socialisme' verdedigende, Engelse schrijver William Morris reeds, "hebben tot taak het menselijke deel van de kapitalistische machinerie in goede staat en geschikt tot werken te houden en de machinerie te vrijwaren voor het gruis van de ontevredenheid." Het Britse echtpaar Beatrice en Sydney Webb, auteur van standaardwerken over vakbondsgeschiedenis en vakbondsproblemen, noemt dat "industriële diplomatie". Een andere schrijver karakteriseerde het als "de kunst van het overleg". De Webbs tekenden daarbij aan, dat er "eer de vakbeweging zich de positie van 'erkend' onderhandelaar had verworven in Engeland méér sprake was van arbeidsonrust dan daarna". Een vooraanstaand Brits historicus als William Lecky bevestigde die constatering. Anderen die de vroege geschiedenis van sommige Britse vakbonden behandelden stelden vast, dat vakbondsbestuurders die hun taak naar behoren vervulden - bedoeld werd dat zij voor de arbeiders opkwamen - dat slechts konden wanneer ze een goede verstandhouding met de ondernemers hadden. Dat ging soms zo ver, dat ze zich (in het belang van het bedrijf en de werkgelegenheid zoals dat heet!) verzetten tegen de invoering van de 8-urige werkdag².

De verbeteringen waarvoor de vakbeweging ijverde en die ook progressieve kapitalisten voorstonden, waren beperkte verbeteringen, die het kapitalisme niet wezenlijk aantastten, maar die niettemin - en uiteraard - ook voor de arbeiders grote betekenis hadden. Aan dat feit dankte zij haar reputatie, dat zij niet meer en niet minder dan een 'strijdorganisatie van de arbeiders' zou zijn. Als gevolg hiervan ontstond de vakbondsmythe. Naarmate die verbeteringen tot stand kwamen kreeg datgene gestalte wat de welvaartsstaat dan wel de verzorgingsstaat zou worden genoemd.

Hoe meer de omtrekken daarvan zichtbaar werden, hoe minder er voor de vakbeweging wat dat betreft nog te ijveren viel. Dat betekende dat er van de mythe hoe langer hoe minder overbleef. De schijn verbleekte. Wat resteerde was de verkoop van de arbeidskracht, het overleg aan de onderhandelingstafel over lonen, arbeidsverhoudingen en arbeidsvoorwaarden. Dat, voor het reilen en zeilen van de produktie belangrijke en onmisbare, overleg werd altijd al, maar nu hoe langer hoe meer en hoe langer hoe duidelijker, door de vakbeweging en de ondernemers als 'sociale partners' gevoerd volgens een vast patroon dat beide 'partners' door de ontwikkeling der maatschappelijke verhoudingen werd opgedrongen.

2) J. Wilson, *A History of the Durham Miners' Association 1870-1904*.

Wat bedoelde de Maatschappij Kritische Vakbeweging en wat bedoelt *Solidariteit* met de uitspraak dat de vakbeweging *weer* strijdbaar dient te wezen? Waarom noemt het zojuist genoemde blad de vakbeweging "een slapende reus"? Slechts één antwoord lijkt ons mogelijk: de bedoeling is, dat de schijn terugkeert, dat de vakbeweging zich weer zó gaat gedragen dat zij weer lijkt op dat wat zij ooit - en om de waarheid te spreken vrij lang geleden - geleken heeft. Wat de Maatschappij Kritische Vakbeweging zich niet afvroeg en wat *Solidariteit* zich blijkbaar niet afvraagt is, in hoeverre dat wat er verlangd wordt mogelijk is.

De Maatschappij Kritische Vakbeweging constateerde en *Solidariteit* constateert onvrede bij de achterban, een "onvrede met het vakbondsbeleid", een onvrede met "de meedenkende opstelling ten opzichte van de voortgaande afbraak van de werkgelegenheid, de verschrompeling van de sociale zekerheid, de uitdijende flexibilisering en nog veel meer"³. De gedachte dat deze onvrede zal worden weggenomen wanneer met een ander beleid de mythe nieuw leven wordt ingeblazen, gaat eraan voorbij dat het verbleken van de schijn het gevolg is van een maatschappelijk proces dat niet kan worden teruggedraaid, ook niet wanneer er sprake is van een afbraak van de verzorgingsstaat.

In het verleden kon stap voor stap de weg naar de verzorgingsstaat worden afgelegd omdat het daarbij ging om een weg die ook het ondernemersdom wilde gaan, liever gezegd genoodzaakt was te bewandelen. Nu overheid en ondernemers zich via een afbraak van de verzorgingsstaat bij de huidige economische situatie willen aanpassen, kan de vakbeweging, die een instituut van de kapitalistische maatschappij is, zich nauwelijks en op z'n hoogst met woorden slechts verzetten. De tegenstellingen in de samenleving kunnen door de vakbeweging niet meer worden overbrugd, niet meer in werkelijkheid gelijk immer en zelfs niet meer in schijn. Haar "meedenkende opstelling" waar *Solidariteit* over valt is een direkt gevolg van haar wezenlijke functie.

Solidariteit blaast 'verzamelen', wat gericht is tot alle "vakbondsleden die de strijd aangaan". Maar de strijd die aan de orde is heeft weinig of niets meer te maken met de strijd van weleer voor een verbetering van de kapitalistische verhoudingen. De belangen waarvoor arbeiders thans gedwongen zijn te vechten verschillen, meestal niet op het eerste gezicht maar vaak genoeg wel feitelijk, van die waarom het vroeger ging. Voor die strijd van nu is de vakbeweging krachtens haar functie en haar wezen niet toegerust. Dat zij zich tot deze strijd zou *kunnen* scharen - 'opnieuw' wordt er ten onrechte aan toegevoegd - is een illusie.

Illusies koesterde de Maatschappij Kritische Vakbeweging en illusies koestert ook *Solidariteit*, maar als wij het goed zien niet in gelijke mate. Eerstgenoemde wekte vaak de juiste of onjuiste indruk, dat de strijdbare vakbeweging die men wenste wel een v a k - b e w e g i n g was, maar een andere dan de bestaande. Van iets dergelijks is bij *Solidariteit* geen sprake. Geen twijfel mogelijk. Dit blad pleit niet voor een andere vakbeweging dan die welke er is. Het schijnt niet te denken dat met een soort van toverstafje nieuwe vakbeweging uit een hoge hoed kan worden gegoocheld; het wil geen nieuwe vakbeweging maar een *vernieuwde* vakbeweging tevoorschijn toveren. Het beweegt zich dientengevolge zó dicht bij de bestaande vakbeweging en haar praktijk, dat de inhoud van *Solidariteit*, getuige bijvoorbeeld de inhoud van het jongste decembernummer, maar weinig verschilt van de inhoud van welk vakbondsblad ook.

De vakbeweging, we herhalen het, is een instituut van de kapitalistische maatschappij. Dat het voor het kapitaal een onmisbaar instituut is wordt ook ronduit erkend door intelligente vertegenwoordigers van het ondernemersdom, zoals bijvoorbeeld een aantal

jaren geleden de Conservatieve minister Keith Joseph deed. Vanwege de funktie die zij vervult zal er een vakbeweging zijn zolang het kapitalisme bestaat. Natuurlijk zal zij, evenals dat kapitalisme, onderhevig zijn aan verandering. Maar geen verandering zal een fundamentele wijziging brengen in haar funktie en in haar wezen. Wat *Solidariteit* zich kennelijk bij "een strijdbare vakbeweging" voorstelt kan geen werkelijkheid worden en is ondanks de schijn, zelfs in het verleden geen werkelijkheid geweest, op z'n hoogst niet meer dan een beperkte werkelijkheid, waarvan slechts sprake kon zijn in een nog onvolkomen en onvolgroeid kapitalisme.

Heden ten dage kan een zinvolle kritiek op de vakbeweging niet hierin bestaan, dat men de vakbondsleiders een 'slechte' of 'verkeerde' uitoefening van hun taak verwijt of eventueel zelfs van 'verraad' beschuldigt. De funktionarissen van de vakbeweging doen datgene wat, gezien funktie en wezen der vakbeweging, van hen wordt verlangd. Wil kritiek op de vakbeweging hout snijden, dan dient zij gericht te zijn tegen iedere poging de vakbondsmythe in stand te houden, tegen iedere poging haar geschiedenis te vervalsen, tegen iedere poging haar iets anders te doen schijnen dan zij was en is.

Illusies hebben niet het eeuwige leven, maar sommige illusies, zoals die welke *Solidariteit* verbreidt, zijn buitengewoon taai. Het valt met geen mogelijkheid te zeggen of zij eerder dan wel later verloren zullen gaan dan die van de Maatschappij Kritische Vakbeweging. Maar zolang men er zich aan overgeeft en zich er in koestert wordt de strijd van de arbeiders er door afgeremd. Want strijd van de arbeiders kan onder de gegeven maatschappelijke verhoudingen alleen maar als *zelfstandige strijd* gevoerd worden. Het is niet voor niets dat het aantal zogenaamd 'wilde' stakingen toenam naarmate de zogenaamde 'welvaartsstaat' vorm kreeg. Het is niet voor niets dat de vakbeweging telkens weer op de een of andere wijze aan 'wilde' stakingen een eind probeert te maken.

Strijd van de arbeiders die niet op commando van de vakbeweging en niet onder haar leiding wordt gevoerd, vormt een bedreiging voor de vakbeweging omdat daaruit blijkt, dat zij allerm minst de arbeiders op die manier vertegenwoordigt als zij pretendeert. Met die pretentie presenteren de bonden zich aan de onderhandelingstafel, Wanneer die pretentie niet of moeilijk kan worden volgehouden komt de onderhandelingspositie van de vakbeweging in gevaar. Vandaar dat - volstrekt logisch gezien de opvattingen en standpunten - ook *Solidariteit* zich in oktober j.l. ernstig ongerust maakte over de geringe en steeds geringer wordende organisatiegraad. "De organisatiegraad moet omhoog", schreef het blad. "Lukt dat deze eeuw niet . . . , dan ziet het er voor de Nederlandse vakbeweging heel somber uit. Verwacht wordt dat zonder verhoging van de organisatiegraad haar bestaansgrond en maatschappelijke invloed nog verder aangetast zullen worden dan nu al het geval is."

Met deze woorden wordt het grootste probleem geschilderd waarmee de "overlegvakbeweging" worstelt. Dat het blote bestaan van de vakbeweging erdoor wordt bedreigd, zouden wij niet zonder meer willen onderschrijven, omdat het kapitaal de vakbeweging in de een of andere vorm nu eenmaal onmogelijk kan missen. Wat de arbeiders betreft, die dat getuige de steeds lagere organisatiegraad wél kunnen, zij zullen ongetwijfeld en onvermijdelijk naarmate deze voor de vakbeweging zo pijnlijke ontwikkeling zich voortzet steeds vaker zelfstandig in actie komen en zelfstandige strijd voeren.

3) Wij citeren uit een circulaire die gevoegd was bij het oktobernummer van *Solidariteit*.

NOG ALMAAR DE GESCHIEDENIS DER SOCIAAL-DEMOCRATIE

HET HOUDT niet op. We schreven het reeds in een vorig nummer van *Daad en Gedachte*: vanwege het feit dat het de afgelopen zomer 100 jaar geleden was dat de SDAP werd opgericht, zijn - en worden we nog steeds - overstelpt met een vloed van artikelen en geschriften waarin, nu eens beknopt dan weer zo uitvoerig als de ruimte het toeliet en meer dan eens door diverse auteurs, de geschiedenis van de SDAP en de PvdA beschreven wordt. Eigenlijk moeten we, om redenen die we vorige keer reeds genoemd hebben, van de z o g e n a m d e geschiedenis spreken of wel er nadrukkelijk op wijzen, dat het in deze gelegenheidsliteratuur weliswaar over de sociaal-democratie heet te gaan, maar dat aan de historische achtergronden van deze beweging, de maatschappelijke verhoudingen waaraan zij haar ontstaan dankte, de invloed die zij daarop uitoefende en die zij daarvan tegelijkertijd onderging, nauwelijks, om niet te zeggen met geen enkel woord, wordt gerept. Het toneel waarop alle handelingen en gebeurtenissen zich afspelen is niet de samenleving maar de Tweede Kamer der Staten Generaal, niet minder vaak de werkkamer van de een of andere minister-president of een kabinetsformateur.

Dit was reeds, niet in elk opzicht maar wel in sterke mate, het geval met het eerder door ons besproken boek *Honderd jaar sociaal-democratie*. Het geldt evenzeer voor de opstellen die onder de verzameltitel *Van Troelstra tot Den Uyl* in het vijftiende jaarboek voor het democratisch socialisme bijeen zijn gebracht. Dat er in deze stukken ook enige aandacht wordt besteed aan de jeugdjaren en de latere levensloop der besproken hoofdfiguren is een gevolg hiervan, dat - naar de redactie van het jaarboek opmerkt - hetgeen men dan "de geschiedenis" noemt, "belicht wordt in portretten van degenen die daaraan een bijdrage van enig gewicht hebben geleverd". Inderdaad: de inhoud van dit jaarboek bestaat uit biografische schetsen. Die schetsen zijn evenwel vlot geschilderd door auteurs die zich niet afvragen, hoe of het wel komt dat hun hoofdpersonen de kans kregen hun rol te spelen en die er geen oog voor schijnen te hebben dat veeleer de geschiedenis een bijdrage heeft geleverd tot hun ontwikkeling dan omgekeerd deze personen een bijdrage tot de loop der geschiedenis.

Het eerder hier besproken gedenkboek hebben wij 'een parlementaire geschiedenis van Nederland aan de hand van de lotgevallen van één Nederlandse politieke partij' genoemd. Analooq daarmee kan *Van Troelstra tot Den Uyl* worden gekarakteriseerd als de verhalen van de lotgevallen van een aantal parlementariërs.

In bepaalde opzichten, niet in alle, zijn die verhalen soms minder partijdig en ook kritischer dan de bijdragen in *Honderd jaar . . .*, enz.' Dat kan al meteen gezegd worden van de door de redactie van het jaarboek geschreven 'Inleiding'. Hoewel in de eerste alinea gezegd wordt dat "de oprichting van de Sociaal Democratische Arbeiders Partij, op 26 augustus 1894 in Zwolle, nu *onomstreden* (curs. van ons) het begin van de sociaal-democratische beweging in Nederland is geworden", wordt dat een bladzij verder terecht gecorrigeerd. Daar immers heet het:

"de oprichting van de SDAP . . . is niet het begin van het socialisme of de sociaal-democratische beweging in Nederland geweest. Dat begin ligt zo'n twintig jaar eerder in de negentiende eeuw, en als men daarvoor een datum en een jaar wil bepalen, komen daarvoor in aanmerking respectievelijk 30 augustus 1869 - de stichting van de eerste

Nederlandse sectie van de Internationale Arbeiders Associatie, de oprichting van de Sociaal-Democratische Vereniging te Amsterdam, op 7 juli 1878, of die van de Sociaal-Democratische Bond, de SDB, op 19 maart 1882.”

Direct in aansluiting hierop schrijven de inleiders al even terecht, dat de oprichting van de SDAP “in het geheel niet een inhoudelijk fundamentele politieke waterscheiding [met de SDB] inhield en al helemaal niet de principiële scheiding tussen de ‘anarchisten’ en aanhangers van de vertegenwoordigende democratie [was] die de SDAP-mythologie er al snel van maakte.” Het is een waarheid, welke in het eerder verschenen, veel omvangrijker historisch overzicht wordt verdoezeld.

Volstrekt oneens zijn wij het met de inleiders, dat de PvdA *n i e t* de voortzetting zou zijn van de vooroorlogse SDAP. Dat is zij wel degelijk. En als de inleiders betogen, dat het verschil tussen deze twee partijen hierin bestaat dat de PvdA “definitief van een klassepartij op een volkspartij overstapte”, dan moet erop worden gewezen, dat de SDAP, misschien niet formeel maar wel in feite al heel vroeg een ‘volkspartij’ was.

Dit laatste - en dat is een van de pluspunten van het jaarboek - kan door de aandachtige lezer ook worden afgeleid uit de geschreven portretten van Troelstra, Albarda en Drees. Om een enkel voorbeeld te noemen: in het aan Troelstra gewijde opstel worden de lovende woorden geciteerd die bij diens dood in de pers verschenen. Een van de kranten noemde hem “een nationale, Nederlandse figuur . . .” Met dit oordeel van het toenmalige (christelijke) dagblad *De Rotterdammer* stemt het oordeel van andere kranten overeen. *De Telegraaf* noemde het, maar dan met deftiger woorden, Troelstra’s grootste verdienste, dat hij de arbeiders in het gareel had gebracht en weten te houden.

Haaks hierop staat de eigen kijk van de SDAP, anders gezegd de *m y t h e*. “De razendsnelle koerswijzigingen, die zich gedurende Troelstra’s politieke loopbaan voortdurend manifesteerden” (Vijftiende jaarboek, enz. blz. 32) zijn uit deze tegenstelling tussen mythe en werkelijkheid, tussen schijn en wezen, te verklaren. Niet zijn karakter maakte hem tot een omstreden partijleider, niet uit zijn karakter vloeit het gestage laveren van Troelstra voort, maar de onvermijdelijkheid van het laveren heeft een man van zijn karakter tot de aangewezen leider van de SDAP gemaakt. Zoals Troelstra zelf het ooit een keer zei: “Wij maken niet zelf onze taktiek, maar zij wordt gemaakt door de omstandigheden . . .” “Het is een verdienste van het aan Troelstra gewijde opstel, dat niet verzwegen wordt dat sommige auteurs diens labiele houding “de absolute voorwaarde voor zijn leiderschap” hebben genoemd.

Zoals gezegd, wij beschouwen de in het “15e jaarboek voor het democratisch socialisme” opgenomen geschreven portretten *niet* als fragmenten die tezamen de geschiedenis van de SDAP en de PvdA in beeld zouden brengen. Niettemin komen hier en daar uitspraken dan wel passages voor die onbedoeld een helder licht werpen op het wezen van deze partijen, een wezen dat mede hun geschiedenis verklaart. Een dergelijke passage is o.a. die (op blz. 70) waarin verteld wordt hoe Albarda - de latere opvolger van Troelstra als partijleider - tijdens de novemberdagen van 1918 duidelijk maakte, dat “de SDAP hervormingen wilde binnen de marges van de wet.” Of die (op blz. 74) waar men leest dat Albarda politieke samenwerking met groepen *r e c h t s* van de SDAP zocht en die (op blz. 84) waarin sprake is van een compromis dat Albarda voorstelde aan minister Colijn. Om de aan militairen en ambtenaren na de munterij op *De Zeven Provinciën* opgelegde verboden en beperkingen opgeheven te krijgen gaf hij hem in overweging de betrokkenen een verklaring te laten afleggen, dat zij “in alle omstan-

digheden, gehoorzaam aan het *wettige* gezag, hun ambtsplichten ten volle zouden vervullen." Is het een wonder dat Albarda ook bij politieke tegenstanders groot aanzien" genoot? (blz. 91).

Albarda werd, zo leest men op blz. 93, "de partijleider die de SDAP bevrijdde van de revolutionaire frase . . ." Daar valt weinig op af te dingen. Alleen, de revolutionaire *frase* van de SDAP wil, anders dan het jaarboek poogt te doen geloven, natuurlijk niet zeggen, dat de SDAP een revolutionair *karakter* droeg, dat zij eerst in de jaren '30 zou hebben verloren. Veelzeggend omtrent dat karakter is ook de mededeling (op blz. 87) dat Jan van den Tempel, in 1939 minister van Sociale Zaken geworden, "kon voortbouwen op het vele dat zijn [rechtse] voorganger, [de katholieke] C.P.M. Romme had voorbereid."

Dergelijke, ofschoon niet altijd dusdanig duidelijke, passages ontbreken evenmin in de hoofdstukken over Drees en over Den Uyl. Wat zij onthullen, zeiden we reeds, onthullen zij onbedoeld. Inderdaad, want alle auteurs die in *Van Troelstra tot Den Uyl* aan het woord komen gaan uit van de, volgens hen geen nader bewijs vergende, stelling, dat de SDAP héél in het begin een revolutionaire partij was die vervolgens in ieder geval toch een socialistische partij bleef, gelijk ook haar opvolgster de PvdA zou zijn. Iets wat mede door de zojuist door ons bedoelde passages wordt weersproken.

Met hun klakkeloos gehanteerd uitgangspunt hangt een aantal in het '15e jaarboek' even klakkeloos geponeerde, op een misverstand berustende, beweringen ten nauwste samen. Zij vormen de hoogst ónkritische keerzijde van de hier en daar wat kritischer uiteenzettingen. Er wordt gewag gemaakt van een - niet bestaande - 'leer' van de klassenstrijd (blz. 75), van de 'ideeën van Marx met zijn klassentegenstelling' (blz. 149), net alsof het bij de klassenstrijd en de klassentegenstellingen niet om werkelijke, geenszins door Marx 'uitgevonden', feiten zou gaan.

Wat dit betreft is er nauwelijks enig verschil tussen *Honderd jaar sociaal-democratie* en *Van Troelstra tot Den Uyl*. De aanwijsbaar onjuiste opmerkingen over de klassenstrijd en de klassentegenstellingen zijn *terloopse* opmerkingen doordat de klassenstrijd in geen van beide geschriften voorkomt en in het ene boek de politiek van de partij, in het andere boek het politieke streven van de beschreven personen, niet tegen de achtergrond van die strijd wordt belicht. De achtergrond in beide boeken is 's lands vergaderzaal waar met onderscheiden kabinetten gedebatteerd wordt over de problemen die zich tengevolge van de kapitalistische produktiewijze voordoen, alsmede over de manier waarop de bestaande burgerlijke orde kan worden gehandhaafd en behoed voor de gevaren die haar nu eenmaal bedreigen.

Op blz. 28 van het *15e jaarboek*, enz. wordt verteld, dat de jonge, nog niet tot het 'socialisme' bekeerde Troelstra "het absoluut noodzakelijk [vond] dat de levensomstandigheden van de werkende stand sterk verbeterd werden, omdat dat de produktiviteit ten goede zou komen." Dat de door SDAP en PvdA politiek nagestreefde verbetering van de levensstandaard der werkende bevolking juist tot stand kón worden gebracht omdat deze de functie had een grotere produktiviteit te bewerkstelligen, daarvoor wordt nergens enig begrip aan de dag gelegd. Over het politieke 'spel' en over de politieke krachtsverhoudingen wordt gesproken zonder dat nader wordt ingegaan op de maatschappelijke verhoudingen waardoor deze worden bepaald.

Voor wie er in geïnteresseerd is bevat *Van Troelstra tot Den Uyl* tal van, uit correspondentie, notulen of congresverslagen opgediepte bijzonderheden. Deze dragen echter niets bij tot grondiger kennis van de Nederlandse sociaal-democratie. Hoe komt het, dat de PvdA ondanks haar succes bij de verkiezingen van 1986 buiten het daarna

gevormde kabinet kon worden gehouden? Was dat de schuld van Van Agt? Of was het de schuld van Den Uyl? In deze vragen verdiept de schrijver van een der hoofdstukken zich bladzijden lang. Politicologen mogen zich er het hoofd over breken, welk antwoord zij ook geven, het maakt niemand wijzer, noch voor wat betreft de inhoud van het gedachtengoed, noch voor wat betreft de sociale *functie* van de desbetreffende partij.

Een klein beetje wijzer wordt men uit het hoofdstuk over de onlangs overleden econoom Jan Tinbergen. Deze heeft, gelijk beschreven wordt, grote invloed uitgeoefend op het economisch denken in de sociaal-democratische gelederen. Zijn theorieën, suggesties of aanbevelingen waren nauw verwant aan de denkbeelden van de Britse econoom Keynes. Dat hij zich dientengevolge véer verwijderde van de sociaal-democratische mythe en meehielp deze uiteindelijk door te prikken wordt zichtbaar ofschoon de schrijver van deze bijdrage doet alsof daar geen sprake van is.

Wie over gedachtengoed en functie van de sociaal-demokratie wat meer wil weten zal enigermate door de uiteenzetting van Hofstra's belastingpolitiek, wat meer nog door het geschreven portret van Sicco Mansholt en vooral door het daarna volgende laatste hoofdstuk teleurgesteld zijn. Dat handelt over de buitenlandse politiek van de PvdA in het algemeen en meer in het bijzonder over de buitenlandse politiek van Max van der Stoel en de conflicten die hij heeft gehad met Nieuw Links, dat minder nieuw en minder 'links' was dan daar wordt voorgesteld. De beide auteurs die samen verantwoordelijk zijn voor dit gedeelte van het 'jaarboek' tonen zich partijdiger, dat wil zeggen zij identificeren zich méér met hun hoofdfiguur dan hun mede-auteurs doen in de overige bladzijden. Het valt wellicht te verklaren uit de omstandigheid dat beiden op het ministerie van Buitenlandse Zaken werkzaam zijn of waren en ieder van hen op zijn wijze bij het beleid van Van der Stoel betrokken was.

Wat Nieuw Links aangaat, het tweetal heeft er in feite geen goed woord voor over, maar hun kritiek is deels te eenzijdig en deels, van ons standpunt gezien, niet scherp genoeg. Maar dat is nu juist het punt bij alle herdenkingsgeschriften of herdenkingsartikelen die ons tot dusver onder het oog kwamen: men zoekt er tevergeefs in naar een dergelijk standpunt of een dergelijke visie doordat, het zij nog eens nadrukkelijk herhaald, een échte analyse van de maatschappelijke verhoudingen ontbreekt. (C.B.)

- o -

BIJ DE DOOD VAN ENRIQUE LISTER

OP 8 december j.l. overleed op 87-jarige leeftijd in een ziekenhuis te Madrid E n r i q u e L i s t e r , die door *NRC/Handelsblad* kortweg in zijn overlijdensbericht, een 'Spaanse ijzervreter' werd genoemd, maar die wij liever een 'vreter van de Spaanse revolutie' zouden willen noemen. Niet zijn enige, maar wel zijn belangrijkste en betekenisvolste militaire 'heldenfeit' boekte hij niet tegen de legers van Franco, maar tegen de landarbeiders in de provincie Aragon, die de grootgrondbezitters hadden onteigend en collectieve bedrijven hadden gevormd. Waar die landarbeiders, die een bescheiden en wankel begin maakten met nieuwe produktieverhoudingen en die een andere maatschappij wensten, weerstand boden tegen het ontbinden van hun revolutionaire coöperaties, werd hun verzet door de bolsjewistische troepen van 'doodgraver' Lister bloedig onderdrukt.

Dat deze Lister, zoals *NRC/Handelsblad* beweert, "een van de belangrijkste militaire tegenspelers van Franco" is geweest, moet met kracht worden tegengesproken. Juist

door zijn militaire ingrijpen in Aragon, dat neerkwam op een l i q u i d a t i e van de Spaanse revolutie, heeft hij in belangrijke, zo niet in een beslissende mate bijgedragen tot Franco's overwinning. Diens zege was de Spaanse bolsjewieken, en niet minder de Russische, liever dan een eventueel zegevierende omwenteling zonder bolsjewistische signatuur die mogelijk verder reikte dan het tot stand brengen van een staatskapitalistisch alternatief.

Of voor een dergelijke, niet-bolsjewistische sociale omwenteling de maatschappelijke voorwaarden aanwezig waren, doet voor een beoordeling van Listers daden weinig ter zake. In elk geval waren de heldhaftige pogingen om de revolutie op zo radicaal mogelijke wijze voorwaarts te drijven d e voorwaarde om met enig succes een revolutionaire oorlog tegen de traditionele legers van Franco te kunnen voeren. Lister heeft een dergelijke revolutionaire oorlogvoering, zo zij al mogelijk was, definitief onmogelijk gemaakt.

Aan zijn onvoorwaardelijke trouw aan het Stalinistische regiem en niet aan zogenaamde militaire bekwaamheden heeft Lister het te danken dat zijn verblijf in Rusland, waarheen hij na de overwinning van Franco uitweek, niet voor het vuurpeloton of in een Siberisch strafkamp is geëindigd. Dat lag anders voor ontelbaar vele Spanjaarden die net als hij aan de executiepelotons der fascistten slechts waren ontkomen om hun naïef geloof in de Russische oktoberrevolutie met een nekschot van de KGB te bekopen. De oorspronkelijk anarchistische, maar later tot de Spaanse bolsjewistische partij toegetreten guerilla-aanvoerder El Campesino ontkwam ternauwernood aan een dergelijk lot!

Het typeert Lister in ieder opzicht, dat hij tot aan het eind van zijn leven het bolsjewisme trouw bleef en een in de pas met het Kremlin marcherende Spaanse 'communistische' partij oprichtte toen Santiago Carillo zijn bolsjewistische jeugdzonden afzwoer en zich wat onafhankelijker opstelde. Er is uiteraard nooit reden om over iemands dood te juichen. Om bij Listers dood te rouwen is evenmin passend.

- 0 -

DE STAKINGEN BIJ ALSTHOM

TOEN het novembernummer van *Daad en Gedachte* door omstandigheden, evenals de overige nummers in de afgelopen herfst, veel te laat verscheen, was de staking bij de in Belfort gevestigde fabriek van het Frans-Britse Alsthomconcern al grotendeels voorbij. Wij beschikten echter op dat tijdstip nog niet over informatie over wat er gebeurde na 10 november. Met de mededeling, dat er op dinsdag 15 november voor de tweede maal in Belfort een grote demonstratie zou worden gehouden en dat wij op de ontwikkelingen zouden terugkomen eindigde ons bericht.

Inmiddels weten wij, dat de voor de 15e aangekondigde demonstratie weinig om het lijf had en dat de deelname heel wat geringer was dan die aan de voorafgaande. Wel waren er in diverse Alsthomfabrieken - het concern heeft er in totaal maar liefst 55 in Frankrijk - af en toe kleine werkonderbrekingen die, naar men begrijpen zal, niet door de vakbonden werden georganiseerd maar spontaan plaats vonden.

In de te Belfort gevestigde fabriek werd opnieuw gestemd over al dan niet voortzetten van de staking. Vooral de jongere arbeiders wilden van geen werkhervatting weten en het resultaat was dat de actie voortduurde.

De 15e november breidde de staking zich wederom naar andere fabrieken uit. Daar-

op kwam de directie met bepaalde voorstellen, die ten dele tegemoet kwamen aan de eisen van de arbeiders. De laagste lonen zouden worden opgetrokken, er werden premies in uitzicht gesteld, alsmede een extra uitkering. Maar voor de stakers ging dat allemaal niet ver genoeg. Toen er op 16 november over het aanbod van de directie werd gestemd, werden haar voorstellen verworpen. De staking(en) duurde(n) voort.

Op 17 november werd de Alsthomfabriek in La Courneuve bij Parijs door de stakers bezet. Terzelfdertijd breidde de staking zich uit naar andere Alsthomfabrieken in Frankrijk, maar kwam er niettemin toch een einde aan de staking in de fabriek te Belfort. Wat ook gebeurde tijdens de actie van de aluminiumarbeiders van P  chiney in Duinkerken, gebeurde thans weer: er verscheen een bemiddelaar ten tonele die probeerde een oplossing voor het konflikt te vinden. Erg veel succes boekte hij vooralsnog niet. Op 21 november ging het personeel van de Alsthomfabriek in Macon in staking.

De 22ste november werd er overal gestemd over het premie-voorstel van de directie. Aan die stemming werd deelgenomen door tachtig procent van de arbeiders. Iets meer dan de helft van die tachtig procent ging akkoord, maar zij vormden niet de meerderheid van de Alsthomarbeiders. De staking duurde dus voort al was er na deze stemming een enigszins verwarde situatie. Maar men bleef voor de poorten posten. Twee Alsthomfabrieken waar tot op die dag nog niet gestaakt werd sloten zich nu bij de actie aan. In verscheidene fabrieken van het concern kwam het tot kleine bezettingen van bepaalde afdelingen.

Op 24 november werd er niettemin toch een akkoord bereikt. De stakingspiketten werden opgeheven. Op 28 november werd ook het werk hervat in de vestiging te Bourogne, die het eerste in staking was gegaan en tot de hele actie het sein gegeven had. Maar het bereikte akkoord werd niet geaccepteerd door de arbeiders van de fabriek in La Courneuve. De staking en de bezetting duurden daar voort tot 8 december. Aan een oproep tot werkhervatting, gedaan door de vakcentrale CGT, had eerder geen resultaat opgeleverd.

Het was niet de enige poging van de Franse vakbeweging om aan de strijd van de Alsthomarbeiders een einde te maken. Sinds het begin van de actie hadden de bonden niet anders gedaan dan remmen. Al waren het de vakbondsvertegenwoordigers die aan de onderhandelingstafel het overleg voerden, de arbeiders zelf hadden het laatste woord. Zij beslisten al werd de actie dan ook formeel door de bonden geleid. Op bepaalde momenten lieten de arbeiders de vakbondsbestuurders eenvoudig in hun hemd staan en van een bemiddelaar trokken zij zich al evenmin iets aan. Men kan er uit leren, dat het onderscheid tussen een officiële, door de vakbeweging geleide staking en zelfstandige strijd niet altijd duidelijk valt aan te geven.

- o -

ALS JE BLIEFT GEEN DWARSLIGGERS

NA de tweede wereldoorlog was het een tijdlang de Britse Labourpartij die voor een ongestoorde voortgang van de produktie moest zorgen. Met de nationalisering van eerst de kolenmijnen en vervolgens de staalindustrie en enkele andere vitale bedrijven, bijvoorbeeld in de dienstensector, wekte haar regering de indruk dat zij naar andere produktieverhoudingen dan de kapitalistische produktieverhoudingen zou streven. In werkelijkheid deed zij niets anders dan illusies wekken; het soort illusies waarvan men mocht veronderstellen dat ze door de arbeidersklasse zouden worden geslikt. Als dat

een enkele keer niet het geval bleek, zoals bijvoorbeeld bij de 'wilde' staking van de mijnwerkers van Grimethorpe, dan werd er naar andere middelen gegrepen. De stakers werden voor de rechter gedaagd, de bestuurders van de mijnwerkersbond getuigden tegen hen.

Vanzelfsprekend was er, bij eerste beschouwing althans, een andere situatie toen de Britse heersende klasse de diensten van de Labourpartij niet meer zo hard nodig had. Immers na Clement Attlee van de Labourpartij werd de Conservatieve vechtjas Winston Churchill weer premier. Maar op de keper beschouwd was er van een wezenlijke verandering geen sprake. Stijl en methode mochten verschillen, maar de ministers die speciaal belast waren met zaken die verband hielden met de arbeidsmarkt dienden er als tevoren voor te zorgen, dat de arbeiders niet dwars lagen.

In het tweede kabinet-Churchill, dat van 1951 tot 1955 voor de bourgeoisie de kastanjes uit het vuur haalde, was Sir Walter Monckton de minister van arbeid. In een onlangs in Engeland verschenen boek, dat de biografieën bevat van vooraanstaande partijgenoten van Churchill, wordt over hem gezegd, dat hij een intelligente en innemende man was, wat weinig zegt, maar mogelijk best het geval zal zijn geweest. Interessanter is wat er verder wordt meegedeeld omtrent het doel waarvoor die innemende Sir Walter zijn intelligentie gebruikte. Hij vervulde, zo verneemt men, met zorg zijn *opdracht*: voorkomen dat de vakbonden dwars gaan liggen.

De schrijver van het boek maakt hier dezelfde denkfout, die ook de 'ijzeren dame' Margareth Thatcher steevast maakte: de denkfout namelijk, dat de vakbeweging de lastpost zou wezen die de ondernemers de voet dwars zet. Daar is geen sprake van: niet de vakbeweging, maar haar achterban vormt een bedreiging voor het kapitaal. De innemende heer Monckton moest er voor zorgen dat de sociale vrede bewaard werd. Daàr heeft een heersende klasse haar minister van arbeid voor. Afgezien van de gesignaleerde denkfout wordt het in het hier bedoelde boek openlijk erkend.

- o -

OVER DOMELA EN KARL MARX

HET onlangs verschenen *Eerste Jaarboek Anarchisme* bevat een lezenswaardig opstel van de anarchistische historicus Bert Altena, die zich daarin bezig houdt met de vraag hoe Ferdinand Domela Nieuwenhuis zich verhoudt tot Karl Marx. "Is er", zo vraagt hij zich af, "een sociaal-democratische (en dan nog wel een marxistische) fase in zijn leven én een anarchistische? Hoe sociaal-democratisch was Nieuwenhuis aanvankelijk en hoe anarchistisch was hij later? En waardoor is Nieuwenhuis van opinie veranderd?"

Lezenswaardig noemen wij het artikel van Altena alleen al hierom, dat het, onder meer vanwege het gebruikte bronnenonderzoek, weinig heel laat van een sociaal-democratische mythe, dat de sociaal-democratie in Nederland dateert vanaf de oprichting van de SDAP en dat Domela Nieuwenhuis uitsluitend als 'anarchist' kan worden gekarakteriseerd.

Elders in dit nummer van *Daad en Gedachte* hebben wij geconstateerd, dat niet alle sociaal-democraten er zo over denken (zie blz. 5 e.v.). Niettemin is juist in dit jaar waarin de PvdA met veel tam-tam het 'socialistisch' eeuwfeest vierde, de min of meer versleten mythe nog weer eens kwistig verbreid.

Altena rekent er grondig mee af. Hij beschrijft de ontwikkelingsgang van Domela Nieuwenhuis en laat zien hoe deze als jonge predikant, onder invloed van verschillende auteurs, maar nog *geén* anarchistische schrijvers, 'socialistische' denkbeelden gaat aanhangen en zich al 'socialist' noemt eer hij voor het eerst kennis nam van de geschriften van Marx. "De socialist Domela Nieuwenhuis", schrijft Altena, "was gevormd door een mengelmoes van schrijvers, maar Marx was vrijwel afwezig."

Na deze eerste 'socialistische' periode volgt een tweede, waarin Nieuwenhuis zichzelf als marxist beschouwt, de periode waarin hij bijvoorbeeld onder de titel *Kapitaal en Arbeid* voor een populaire bewerking van *Das Kapital* zorgde, met Marx in briefwisseling stond en geschriften van Friedrich Engels vertaalde.

Altena houdt zich ook bezig met de vraag hoe of het met het marxisme van Domela Nieuwenhuis gesteld was. Dat hij in de tweede fase van zijn ontwikkeling nog volstrekt *geén* anarchist was, kan niet worden betwist. Maar hoe staat het met zijn interpretatie van Marx?

Altena herinnert eraan, dat in de eerste jaargang van het bekende maandblad *De Nieuwe Tijd* (jrg. 1896/97), de interpretatie van Domela scherp bekritiseerd is door J. van Meeden¹. Altena acht die kritiek onrechtvaardig en is het er ook hierom niet mee eens, omdat Marx in een brief aan Domela de door Van Meeden bekritiseerde tekst van *Kapitaal en Arbeid* met instemming heeft begroet. Dat klopt! Niettemin vinden wij de kritiek van Van Meeden *n i e t* onrechtvaardig en houden wij de door Altena geciteerde woorden uit de brief van Marx, anders dan Altena, voor een vriendelijke beleefdheid. Mogelijk had Marx opportunistische redenen om Nieuwenhuis niet voor het hoofd te stoten.

Hoe dit ook zij, over deze zaken is vanzelfsprekend meningsverschil mogelijk. Over het feit dat Domela eerst op een veel later tijdstip anarchist werd dan bewierokers der zogenaamde 'moderne arbeidersbeweging' van de daken hebben geschreeuwd, staat als een paal boven water. Het opstel van Altena is daarom, op een wel gekozen moment, een goede bijdrage tot de geschiedenis van wat zich in Nederland op het einde van de vorige eeuw als 'socialisme' aandiende.

Op de verdere inhoud van dit Eerste Jaarboek Anarchisme zullen wij nog terugkomen.

1) Pseudoniem van R. Triebels.